

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ З ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ТУРИЗМОЗНАВСТВА

MAIN REQUIREMENTS FOR ORGANIZATION OF EXPERIMENTAL STUDY ON FORMATION OF PREPARATION FOR THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE FUTURE TRAINING SPECIALISTS

УДК 001.891:303.447.2:378.091.33:338.48

Маковецька Н.В.,
докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри туризму
Запорізького національного
університету

Люта Д.А.,
викладач кафедри туризму
Запорізького національного
університету

У статті розкрито сутність експерименту педагогічного дослідження. Охарактеризовано основні етапи експериментального дослідження. Висвітлено особливості кожного етапу експерименту, визначено слабкі та сильні сторони кожного з них. Висвітлено поняття гіпотези як невід'ємної частини експериментального дослідження. Проаналізовано особливості експерименту педагогічного дослідження.

Ключові слова: експеримент, гіпотеза, експериментальне дослідження, етапи експерименту, педагогічне дослідження.

В статье раскрыта сущность эксперимента педагогического исследования. Охарактеризованы основные этапы экспериментального исследования. Освещены особенности каждого этапа эксперимента, определены слабые и сильные стороны каждого из них. Освещено понятие гипотезы

как неотъемлемой части экспериментального исследования. Проанализированы особенности эксперимента педагогического исследования.

Ключевые слова: эксперимент, гипотеза, экспериментальное исследование, этапы эксперимента, педагогическое исследование.

The essence of the experiment of pedagogical research is disclosed in the article. The main stages of experimental research are described. The peculiarities of each stage of the experiment are highlighted and the weaknesses and strengths of each of them are determined. The concept of the hypothesis as an integral part of the experimental study is covered. The peculiarity of the experiment of pedagogical research is analyzed.

Key words: experiment, hypothesis, experimental research, experimental stages, pedagogical research.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Удосконалення системи освіти в Україні безпосередньо залежить від процесу експериментування, під час якого створюється нова освітня практика. Безперечно, це твердження є актуальним і для професійної галузі освіти, у межах якої розпочато наше дослідження, присвячене формуванню готовності фахівців із туризмознавства до професійної діяльності.

Як засвідчує аналіз результатів багатьох наукових досліджень, не існує єдиного шаблону або схеми, за допомогою яких можна було б будувати експеримент для вирішення будь-якої проблеми. Саме наукова проблема визначає вибір типу експерименту і конкретний план його проведення. Щоб здійснити педагогічний експеримент, треба знати його основні етапи й компоненти, уміти враховувати й вимірювати всі чинники, які можуть вплинути на його перебіг і результати.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не викликає сумніву те, що в царині розроблення та впровадження в процес підготовки майбутніх туризмознавців деяких інновацій, оновлення системи освіти, педагогічний експеримент є досить ефективним засобом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади педагогічного експерименту активно розробляли сучасні вітчизняні науковці (Т. Алексєєнко, І. Гавриш, Ю. Гільбух, С. Гончаренко, Л. Кайдалова, Т. Кожухова, Г. Ніколаї, В. Тушева, В. Шпалінський та ін.). Різноманітним аспектам експерименту як наукового методу дослі-

дження присвячено праці закордонних дослідників (Дж. Гласс, Р. Готтсданкер, Д. Кемпбелл, У. Кокрен, Дж. Стенлі й ін.).

Мета статті – проаналізувати сутність педагогічного експерименту як найбільш важливої складової частини дослідження шляхів підвищення ефективності формування готовності майбутніх фахівців із туризмознавства до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Найбільш важливою складовою частиною наукового дослідження є експеримент – метод емпіричного дослідження, що базується на активному та цілеспрямованому втручанні суб'єкта в процес наукового пізнання явищ та предметів реальної дійсності шляхом створення умов, що контролюються й управляються, які дозволяють встановлювати визначені якості та закономірні зв'язки в об'єкті, що досліджується, та багатократно їх відтворювати [1, с. 10].

У системі формування готовності майбутнього фахівця з туризмознавства до професійної діяльності експериментальне дослідження умовно поділено на чотири етапи, на кожному з яких проводилась дослідницька робота з конкретними завданнями. Кожен етап мав свою специфіку та свій вплив на загальне формування фахівця.

Перший етап експерименту (підготовчий) передбачав: детальний теоретичний аналіз раніше опублікованих робіт із теми дослідження: визначення невирішених проблем, що стануть основними в даному експерименті; вибір теми

дослідження; постановку мети й завдань дослідження; вивчення реальної практики вирішення досліджуваної проблеми; вивчення розроблених у теорії та застосовуваних на практиці заходів, що сприяють вирішенню проблеми; формування гіпотези дослідження [2, с. 152].

На другому етапі (попередній) проведення експерименту вирішувалися такі завдання: вибір потрібної кількості експериментальних об'єктів; визначення можливої тривалості експерименту; вибір конкретних методик для вивчення початкового стану експериментального об'єкта, анкетного опитування, інтерв'ю, створення відповідних освітньо-виховних систем, експертної оцінки, самооцінки й ін.; перевірка оптимальності й ефективності відібраних методик на невеликій кількості досліджуваних; визначення ознак, за якими можна з достатньою вірогідністю говорити про зміни досліджуваного об'єкта під впливом запропонованих педагогічних дій [2, с. 155].

Третій етап (контрольний) проведення експерименту з перевірки ефективності певної системи заходів передбачав: вивчення початкового стану системи, в якій проводиться експеримент (рівень знань і вмінь, вихованості, риси особистості чи колективу тощо); вивчення умов, в яких проводиться експеримент; формування критеріїв ефективності запропонованої системи заходів; надання докладної інформації (інструкції) учасникам експерименту про порядок і умови ефективного його проведення (якщо експеримент проводить не один педагог); здійснення запропонованої автором системи заходів щодо вирішення певних експериментальних завдань (формування знань, умінь або виховання певних рис особистості чи колективу тощо); фіксування даних про перебіг експерименту на основі проміжних вимірів, які характеризують зміни об'єкта під впливом експериментальної системи заходів; виділення труднощів і можливих типових вад у процесі проведення експерименту; оцінка витрат часу, засобів і зусиль [2, с. 161].

Четвертий етап (завершальний) – це підбиття підсумків експерименту: опис результатів реалізації експериментальної системи заходів (прикінцевий стан рівня знань, умінь, навичок, рівня вихованості тощо); характеристика умов, за яких експеримент дав позитивні результати (навчально-матеріальні, гігієнічні, морально-психологічні); опис особливостей суб'єктів експериментальної взаємодії; аналіз даних про витрати часу, зусиль і засобів; рекомендації та застереження щодо меж використання запропонованої й опрацьованої в процесі експерименту системи заходів [2, с. 170].

У змісті, організації та методиці експерименту, а також у системі формування майбутнього фахівця з туризмознавства значне місце посідає гіпотеза дослідження.

Відомо, що теоретико-методологічною основою педагогічного експерименту є гіпотеза. Вітчизняні вчені-педагоги розглядають гіпотезу як вихідну теоретичну концепцію, сформульовану у вигляді аргументованого припущення про функціональний зв'язок між педагогічною дією та її стійкими кінцевими результатами, що пояснює передбачуваний істотний внутрішній зв'язок явищ. Гіпотеза має відповідати певним методологічним вимогам, до яких належать обґрунтованість, передбачуваний характер, наукова новизна, концептуальність, змістовність, логічна простота та чіткість формулювання, широта застосування, можливість перевірки наявними засобами в експерименті. Основними видами гіпотез, що формуються в педагогічних експериментах, варто визначити такі:

- індуктивні, дедуктивні й індуктивно-дедуктивні (комплексні) гіпотези;
- описові, структурні та пояснювальні гіпотези;
- загальні, часткові та конкуруючі гіпотези;
- робочі та наукові гіпотези;
- лінійні та розгалужені гіпотези;
- гіпотези-припущення;
- гіпотези-концепції;
- гіпотези-прогнози;
- революційні та модифіковані гіпотези;
- нульові й альтернативні гіпотези [4, с. 288].

Гіпотеза – це твердження, яке є ймовірним вирішенням проблеми. Зміст поняття «гіпотеза» характеризується так:

- гіпотеза є стверджувальним або умовним реченням;
- вона є передбачуваною чи ймовірною відповіддю на запитання, яке ставить досліджувана проблема;
- гіпотеза є припущенням, що безпосередньо не впливає із сучасних знань;
- вона становить принциповий підхід до з'ясування та передбачення сутності явищ і залежностей, ще невідомих науці [1, с. 98].

У системі формування готовності майбутнього фахівця з туризмознавства до професійної діяльності зміст, організація та методика експерименту полягали в таких основних напрямках діяльності дослідника:

1. Розроблення на основі гіпотези системи заходів і завдань щодо вдосконалення, підвищення ефективності розв'язання проблемних питань наукового пошуку.
2. Визначення та підготовка експериментальної та контрольної груп.
3. Моделювання організації навчально-пізнавальної діяльності з теми педагогічного дослідження (для експериментальної групи).
4. Оброблення, аналіз фактичного матеріалу, здобутого в процесі формування експерименту [3, с. 335].

Для досягнення максимального результату проведення педагогічного експерименту під час формування готовності майбутніх фахівців туризмознавства до професійної діяльності варто визначити провідні чинники успішності педагогічного експерименту. До них нами віднесено такі:

1. Науково-методичні умови забезпечення концептуальності, системності, достовірності, відтворюваності експерименту. Наявність в експериментатора гіпотези, яка спрямована на отримання нового результату, що сприятиме підвищенню ефективності педагогічного процесу.

2. Мотиваційні умови входження в експеримент і його здійснення. Наявність педагогічного колективу, що має готовність і бажання до експериментальної роботи та впровадження в практику інновацій. Розроблення програми поступового залучення педагогічного колективу до освоєння нового типу діяльності.

3. Кадрова підготовка до професійного здійснення всіх учасників педагогічного експерименту.

4. Матеріально-технічні, фінансово-економічні умови здійснення експериментальної діяльності. Забезпечення педагогічного процесу всім необхідним для регулювання педагогічних впливів та фіксації їхніх наслідків.

5. Інформаційні умови про поточні результати експериментальної діяльності. Дотримання правила – не нашкودити. Прагнення до наукової чесності, добросовісності в збиранні й інтерпретації фактів, достовірності у формулюванні висновків [4, с. 512].

Головним на етапі розроблення системи заходів є те, що дослідник передбачає чіткий фіксований зв'язок елементів прогнозованого процесу, відповідну його структуру, що відтворює внутрішні, суттєві стосунки реальності. Тобто весь процес наукового дослідження формування готовності майбутніх фахівців із туризмознавства відбиває його зв'язок із педагогічною практикою, орієнтує дослідника на вдосконалення окремих елементів цієї системи.

Можемо сказати, що коло різноманітних завдань, які вирішуються за допомогою педагогічного експерименту, досить широке й охоплює всі основні проблеми педагогіки, зокрема проблеми формування майбутніх фахівців із туризмознавства.

Під час визначення конкретних завдань педагогічного експерименту педагог-дослідник з'ясовує, яка частина гіпотези потребує спеціального експериментального дослідження. Річ у тому, що окремі елементи гіпотези можуть бути підтверджені за допомогою теоретичного обґрунтування чи на основі аналізу передового досвіду, але інші – мають бути підтверджені тільки експериментально [2, с. 301].

Із загальної системи заходів, які обґрунтовано в дослідженні формування готовності майбутніх

фахівців із туризмознавства, для експериментальної перевірки обрано основні елементи, що мають принципову новизну та потребують особливого доведення, а не посилань на попередні дослідження чи досвід роботи педагогів.

Отже, постає ціла низка конкретних дослідницьких завдань для одного цілісного педагогічного експерименту в системі дослідження формування готовності майбутніх фахівців із туризмознавства. На всі ці запитання немає готової відповіді – саме вони і стають завданнями майбутнього експерименту.

Щоби довести раціональність запроваджених умов, визначаємо потрібну кількість експериментальних об'єктів. Спочатку визначається експериментальна та контрольна групи. Водночас нові умови (форми, методи, прийоми, технологія) запроваджуються в експериментальній групі, у контрольній групі педагогічний процес здійснюється за традиційною методикою [3, с. 421].

Дуже короткий термін експерименту теж призводить до необ'єктивних наукових рекомендацій, до перебільшення ролі й значення окремих педагогічних чинників. Проте дуже великий термін відволікає експериментатора від розв'язання інших завдань, підвищує витрати робочого часу. Тому для дослідження варто спеціально обґрунтувати мінімально потрібний термін експерименту. Зробити це можна, по-перше, на основі аналізу попереднього досвіду проведення аналогічних експериментів, які дали можливість отримати конкретні науково-фактичні висновки; по-друге, за допомогою зіставлення мети й завдань експерименту з його мінімально можливою тривалістю [2, с. 278].

Як уже зазначалося, безпосередньому виконанню експериментальної роботи передують вивчення початкового стану експериментального об'єкта. Для оцінки ступеня розвитку самоконтролю під час вивчення навчального матеріалу можна послуговуватися такими показниками: високий рівень; середній рівень; низький рівень.

Отже, маючи ознаки рівня сформованості тих чи інших рис, можемо застосовувати конкретні методи вивчення залежно від об'єкта дослідження. Найчастіше застосовуються зазначені вище методи: педагогічних спостережень, самооцінки, узагальнення незалежних характеристик, педагогічного консиліуму, анкетне опитування, контрольні роботи тощо. Для кожного випадку обирається не весь набір відомих методів, а таке їх поєднання, яке може дати вірогідну інформацію [2, с. 211].

Оброблення й аналіз фактичних даних, отриманих у процесі формування експерименту, є не менш складною працею. Систематизація й оброблення зібраних фактів можуть бути ефективнішими, якщо процес їх накопичення проводився не

механічно, а дані експерименту постійно фіксувалися і коментувалися. Критичне осмислення фактів, як позитивних, так і негативних, отриманих у процесі експерименту, потребує їх обґрунтування, тобто додаткових спостережень, моделювання експерименту.

Аналіз фактичного матеріалу формувального експерименту розпочався з розгляду окремих фактів, вияву особливостей зафіксованого явища. Потім проводилося порівняння результатів, аналізувалися факти, отримані в різних умовах і групах дослідження, визначилися зв'язки між створеними умовами та якісними змінами в процесі, що досліджувався. У цей час активно використовувались математичні методи оброблення матеріалу дослідження. Варто особливо наголосити на важливості об'єктивної фіксації вад і труднощів, пов'язаних із реалізацією експериментальної системи заходів, що дозволяє виявити помилкові елементи гіпотези й уже під час експерименту збагачує та конкретизує як саму гіпотезу, так і сформовану на її основі систему заходів. Експеримент закінчується аналізом його результатів, підсумком якого має бути підтвердження чи спростування висунутої гіпотези. Для цього педагог-експериментатор порівнює показники, здобуті наприкінці експерименту, з початковими [1, с. 101].

Якщо показники досліджуваних рис не змінилися чи стали гіршими, то можна вважати, що експериментальна система заходів неефективна або застосовані педагогічні дії суттєво не впливають на розвиток цих рис особистості. Якщо ж наприкінці експерименту досягнуто вищих показників, то

можна з достатньою вірогідністю зробити висновок про ефективність застосованої дослідником системи заходів. Аналіз результатів із погляду їхньої оптимальності передбачає також порівняння експериментальних витрат часу зі звичайними чи, щонайкраще, з нормативно допустимими.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, зазначимо, що належне знання методологічних основ проведення науково-педагогічного експерименту – це важлива умова його успішного проведення. Без чіткого усвідомлення послідовності етапів, співвідношення форм та методів організації експериментальної роботи, застосування специфічних прийомів неможливо отримати достовірні дані, отже, скласти послідовну схему формування готовності майбутніх фахівців із туризмознавства до професійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кислий В. Методологія та організація наукових досліджень : конспект лекцій для студентів спеціальності 8.050201 «Менеджмент організацій» усіх форм навчання. Суми : СумДУ, 2009. 111 с.
2. Тверезовська Н., Сидоренко В. Методологія педагогічного дослідження : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 440 с.
3. Ягупов В. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.
4. Панасенко Е. Експеримент у педагогічних дослідженнях в Україні: теорія та практика (1943–1991 рр.) : монографія. Донецьк : Державне підприємство Ордена «Знак пошани» всеукр. державне багатопрофільне вид-во «Донбас», 2013. 756 с.